

Ett skakigt läge för nordisk språkvariationsforskning och några förslag för en ljusare framtid

Av Nathan Joel Young, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo

I den här artikeln presenterar jag en översikt över nordisk språkvariationsforskning och diskuterar ämnen och områden som jag anser bör prioriteras i framtida studier. Artikeln inleds med en diskussion av några faktorer som jag i dagsläget anser hindrar möjligheten att bedriva högkvalitativ variationsforskning i Norden, i synnerhet i Sverige, samt förslag på möjliga åtgärder.

Det är svårt att beskriva dagsläget utan att först ge en konkret definition av vad jag menar utgör språkvariationsforskning. I denna text definierar jag den som forskning om naturligt förekommande talspråk och hur detta talspråk varierar och förändras bland talare och talargrupper i en specifik språklig gemenskap. Även om idiolekter, det vill säga en individs unika särdragskonstellation, utgör en intressant aspekt av språklig variation, är den prototypiska variationsstudien främst intresserad av hur språk varierar i och mellan språkgemenskaper. Det kräver en kvantitativ bas, även om viktiga komponenter i analysen kan vara – och ofta är – kvalitativa.

Definitionen till trots är det inte självklart hur man bäst avgränsar området språkvariationsforskning, och när man granskar den språkvetenskapliga litteraturen är det ofta svårt att placera enskilda studier i tydliga fack. Ta till exempel perceptionsstudier som Bijvoet (2018) i vilken attityder till Stockholms språkliga varieteter undersöks, eller Young m.fl. (2022) i vilken attityder till ett prosodiskt drag i brittisk engelska undersöks. Sådana studier avslöjar hur språklig variation uppfattas av medlemmarna i en språkgemenskap, men studierna varken beskriver eller redogör för vad som kännetecknar variationen i sig. Dessutom

år	fastlandsnordiska			önordiska		uraliska			summa
	dan	nor	swe	fao	isl	est	fin	sme	
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	-	-	-	-	1	-	1
2005	1	-	1	-	-	-	-	-	2
2006	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	1	-	-	-	-	-	-	-	1
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	2	-	-	-	-	-	2
2010	-	-	1	-	-	-	-	-	1
2011	2	-	-	-	-	-	-	-	2
2012	2	-	-	-	-	-	-	-	2
2013	1	-	-	-	-	-	-	-	1
2014	1	-	1	-	-	-	-	-	2
2015	1	-	-	-	-	-	-	-	1
2016	1	-	2	-	-	-	-	-	3
2017	1	-	1	-	-	-	-	-	2
2018	-	-	1	-	-	-	-	-	1
2019	1	-	2	-	-	-	-	-	3
2020	1	-	2	-	-	-	1	-	4
2021	-	-	1	-	-	-	1	-	2
2022	-	-	-	-	-	-	1	-	1
summa	13	-	14	-	-	-	4	-	31

Tabell 1. Nordiska variationsstudier som undersöker variation på ljudnivå per språk och år i *Danske talesprog*, *Nordic Journal of Linguistics*, *Language and Speech*, *Language in Society*, *Language variation and change*, *Linguistics*, *Språk och stil* och *Svenska landsmål och svenskt folkliv* (språken anges med ISC-639-2).

har vi studier där dialektal variation i produktionen undersöks, genom till exempel högläsning av enskilda ord, fraser eller kortare texter. Leinonens (2010) avhandling om svenskans vokalvariation är ett bra exempel på detta, i vilken hon analyserar material från SweDia-korpusen (Engstrand m.fl. 2000). Även om sådana studier fångar någon form av variation fokuserar de främst på så kallade *superindikatorer* på indikator-markör-skalan (Labov 1972a s. 179, Nordberg 2016 s. 10), det vill säga på fonetiska drag som har cirkulerat under så pass kort tid att de ännu inte kan kopplas till en specifik språklig gemenskap. Sådana studier fångar inte variationens hela bredd – inklusive *markörer* och *stereotyper* – vilket endast möjliggörs genom analyser av naturligt förekommande tal (Labov 1972a s. 179, Nordberg 2016 s. 10). Om än lite kontroversiellt väljer jag därför att exkludera också denna typ av studier från min definition av vad som utgör variationsforskning, eftersom variationsforskningens grundare som primär utgångspunkt strävade efter att komma bort från högläsning som studieobjekt (Labov 1972b s. 69, Haugen 1972 s. 69).

En sista poäng gäller slutligen den språkliga beskrivningsnivån. Ett nyckelaxiom för variationsforskningen är att merparten av den språkliga variationen sker på ljudnivå. Även om språkanvändare ofta uppmärksammar lågt hängande frukter som slangord, morfosyntaktiska schibboletter som »han»/»hon» istället för »honom»/»henne» eller brott mot den så kallade

V2-regeln, är det faktiskt den fonetiska variationen som är den mest utmärkande för att skilja mellan talare från olika samhällsgrupper.

Tabell 1 presenterar en översikt över samtliga variationsstudier – det vill säga kvantitativa studier om fonetisk variation i naturligt förekommande språk – som har utförts på de fastlandsnordiska, ö nordiska och uraliska språken från år 2000 till 2022 och som har presenterats i tidskrifterna *Danske talesprog*, *Nordic Journal of Linguistics*, *Language and Speech*, *Language in Society*, *Language variation and change*, *Linguistics*, *Språk och stil* och *Svenska landsmål och svenskt folkliv*.¹

Totalt sett har det publicerats 31 studier av detta slag under den valda tidsperioden, men de omfattar endast tre språk: danska (Pharao & Hansen 2005, Maegaard 2007, Kyst 2009, Kammacher, Stæhr & Jørgensen 2011, Thøgersen 2011, Heegård & Thøgersen 2012, Pharao 2012, Monka 2013, Jørgensen & Kristensen 2014, Gregersen 2015, Monka & Hovmark 2016, Hjorth 2017, Maegaard & Monka 2019, Quist 2020), finska (Nahkola & Saanilahti 2004, Stevanovic m.fl. 2020, Kuparinen m.fl. 2021) och svenska (Ivars 2005, Nilsson 2009, Sundgren 2009, Persson 2010, Gross m.fl. 2016, Nordberg 2016, Nilsson 2017, Gross 2018, Nilsson & Nylund 2019, Sundgren 2019, Gross & Forsberg 2020, Huhtamäki m.fl. 2020, Svahn 2020, Karlin 2022).

1 Utmaningar

Undersökningar av ett samhälles ljudmässiga variation är tidskrävande, dyra och, framförallt, sällan efterfrågade i Norden. När sådana faktorer samspelar med universitetens nyliberala finansieringsmodeller uppstår en barriär för språkvariationsforskningen. Dessa faktorer redogörs för i de följande avsnitten.

1.1 En tidskrävande och dyr verksamhet

År 2021 gav jag ut två publikationer som tog upp språkliga frågor i stockholmsspråket. Den ena var en undersökning av det nya slangordet »benim» i en korpus av hiphoptexter på 402 800 ord (Young 2021), och den andra var en undersökning av talrytm hos 36 stockholmska män (Young 2022). Den förra tog ungefär två månader att sammanställa och den mesta tiden ägnades åt själva artikelskrivningen. Den senare studien tog fyra år att sammanställa och krävde bland annat en komplex kvantitativ mätning av social klass, en omfattande serie statistiska modeller och en nyutveckling av den så kallade forced-alignment-

¹ *Journal of Sociolinguistics* exkluderas eftersom man först nyligen började acceptera bidrag om variationsforskning.

teknologin, som beskrivs närmare i avsnitt 2.1. Att författa artikeln var bara en avrapportering av undersökningen, inte mer. När man diskuterar dessa omständigheter med andra variationsforskare är det tydligt att tiden som krävs för stora fonetiska studier dessutom ytterligare förlängs av att forskare tvingas publicera plattshållarstudier för att säkerställa att det ser ut som att de är tillräckligt produktiva. Dessa studier behandlar oftast inte särskilt viktiga frågor, tar upp resurser för författarskap och granskning och bidrar till en ökad trängsel inom den språkvetenskapliga litteraturen.

På grund av den stora tidsåtgången är variationsforskningen också dyr. En korpusstudie av skriftspråk kostar nästan ingenting, särskilt inte en studie som Youngs (2021) som bygger på crowdsourc:ade hiphoptexter från genius.com. Fonetiska undersökningar däremot är ytterst kostsamma. Enligt tidigare forskning tar det mellan 230 och 400 minuter att fonetiskt annotera en minuts inspelning av naturligt förekommande tal (Young & McGarrah 2023 s. 111, Yuan m.fl. 2013 s. 2306). Om forskaren vill undersöka tio minuters inspelning från 36 talare kommer bara annoteringsprocessen att ta minst 82 800 minuter, eller 1 380 timmar. Just nu ligger timkostnaden för den här typen av transkription på 250 kronor i timmen, vilket betyder 533 kronor i timmen inklusive lönekostnadspåslag (56,2 %), OH-påslag (30 %) och lokalkostnad (27 %).² Transkriptionens totala kostnad blir därmed 735 540 kronor.

För undersökningar av enskilda segmentella drag, som till exempel det långa *ä*-ljudet i Göteborg (Gross 2018), kan analysen underlättas om de akustiska mätningarna ersätts av auditiv kodning, vilket fortfarande är det dominerande tillvägagångssättet i nordisk språkvariationsforskning. I den anglosaxiska forskningen skedde en radikal förändring när Yuan & Libermans *Penn Forced Aligner* frisläppte 2008. Programvaran, som beskrivs närmare i avsnitt 2.1, gjorde att akustiskfonetiska mätningar plötsligt blev mindre resurskrävande än auditiv kodning. Akustiskfonetiska analyser ger en rad empiriska fördelar, men framförallt är de lättare att replikera. Det senare är ett krav inom empirisk vetenskap och ett av de viktigaste skälen till att den internationella variationsforskningen successivt övergått från auditiva till akustiskfonetiska analyser.

1.2 En sällan efterfrågad verksamhet

De flesta i samhället – både de som befinner sig lägst och högst i den sociala hierarkin – registrerar fonetisk variation enbart undermedvetet, vilket även bidrar till att de inte explicit efterfrågar denna typ av forskning. Yttranden som uppfattas som socialt särskiljande, men endast varierar fonetiskt, rapporteras ofta som »slang» eller »dålig grammatik». De flesta

² Siffror tagna från Stockholms universitets 2022 kalkylmall för extern finansiering.

lekmännen som hör ett yttrande med »förortsklang» kommer ihåg det som ett yttrande som dessutom innehöll »förortsslang», »rak ordföljd» och »bristande litteracitet» (Bijvoet & Fraurud 2011 s. 23, Bijvoet & Fraurud 2016 s. 22). Denna form av metaspråklig fiktion kan bidra till en paradox i forskningsklimatet: ju mer divergerande förortssvenskans fonetiska drag blir – och forskningen pekar mot en divergerande utveckling (Young 2019, Young 2022) – desto mer växer samhällets vilja att satsa forskningsresurser på ungdomars slangbruk och bristande litteracitet.

Situationen bidrar till att variationsforskare riskerar att uppfattas som pedantiska när de försöker vända intresset till ljudnivån (»*Nej men det är faktiskt fel fråga*»). Samtidigt orsakas detta problem av just samma kognitiva och sociala mekanismer som vår forskning syftar till att beskriva och förstå. Språkinlärningsprocessen, under vilken fonetisk inläring sker allra tidigast i barndomen (Abrahamsson & Bylund 2021), bidrar till att få individer, oavsett utbildningsnivå, metamedvetet kan dekonstruera fonetiska konstellationer. Denna kognitiva begränsning ligger i sin tur till grund för Eckerts (2019) *interiörhetskontinuum* (Cline of interiority) eller Labovs (1993) *gränsyttsprincip* (Interface principle). Båda hävdar att indexikal betydelse framförallt uttrycks på ytnivån i språket (genom till exempel röstkvalitet, prosodi och enskilda ljudsegment) och mer sällan på morfosyntaktisk eller lexikal nivå. De fonetiska domänerna möjliggör strukturellt identiska yttranden som via ytlig variation kan laddas med olika social betydelse (jämför till exempel Ekensnackets *då ie:ter vi* vs. centralsvenskans *då e:ter vi*). De morfosyntaktiska och lexikala domänerna förhindrar möjligheten för identiska yttranden, och därför är variationen på det planet aldrig riktigt »att säga samma sak» (jämför t.ex. förortssvenskans *då vi äter yani* vs. standardsvenskans *då äter vi liksom*).

Eftersom yttrandets innehållsmässiga behov bestämmer vilka morfosyntaktiska och lexikala domäner som är lämpliga, är det en naturlig följd att socialt driven variation i dessa domäner också är starkt begränsad. Som ett exempel kan vi ta Ganuzas (2011) undersökning av V2-variation hos unga stockholmare. I materialet som omfattade cirka 60 timmars ljudinspelningar förekom totalt 2 304 språkliga kontexter som möjliggjorde denna typ av variation, alltså i genomsnitt endast en gång per 1,56 minuter. I en ljudinspelning på 1,56 minuter förekommer som jämförelse minst 1 209 ljudsegment, med möjlighet för variation på såväl segmentell som prosodisk nivå och av röstkvalitet.³ Den fonetiska domänen, särskilt prosodi och röstkvalitet, laddas dessutom ständigt med indexikala betydelser.

³ Kalkylerad på den genomsnittliga fonemlängden i min egen korpus av stockholmska: 77,4 ms.

Ovanstående faktorer tillsammans med en allt mer nyliberaliserad akademisk verklighet, vilket jag vidareutvecklar i nästa avsnitt, gör det lättare att förstå varför fonetisk variationsforskning utgör en så låg andel av den lingvistiska forskningen i Norden. För svenska universitetslektorer med en undervisningsbelastning på mellan 70 och 80 procent, finns starka incitament att utföra små och snabba studier, och det är exakt vad vi ser i litteraturen.

2 Strategiska åtgärder

Om man har klarat sig igenom den hittills negativa tonen i denna text, blir man kanske lättad av den vändning den nu tar från dystopimålning till pragmatisk optimism, om än försiktig. Jag ser nämligen framför mig en rad åtgärder som skulle kunna motverka de hinder som beskrivits ovan och bana väg för nya möjligheter för språkvariationsforskningen i Norden.

2.1 Användningen av nya teknologiska verktyg

De flesta nordiska variationsforskarna ägnar sig fortfarande främst åt manuell segmentering och kodning av fonetiska data, trots att detta inte längre är gängse praxis internationellt. Som nämntes i avsnitt 1.2 revolutionerades variationsforskningen i anglosfären när det automatiserade fonetiska verktyget *The Penn Phonetics Lab Forced Aligner* lanserades av Yuan & Liberman (2008). Programvaran kan med ortografiska transkriptioner och ljudfiler som input producera fonetiska tidsstämplingar som output för stora mängder data på bara några timmar. Programmet bygger vidare på basprogramvaran *The Hidden Markov Toolkit* (Young m.fl. 1993), som ansågs vara helt banbrytande när den lanserades, men som idag redan ses som föråldrad. Den teknologiska utvecklingen har gått fort sedan 2008 och numera används artificiella neurala nätverk (ANN) oftare än dolda Markov-kedjor, eftersom de förra har en matematiskt oändlig kapacitet för beroenderäkningar medan de senare är begränsade till lokala och successiva beroenderäkningar. Dagens mest framgångsrika ANN-programvara för fonetisk annotering är *The Montreal Forced Aligner* (McAuliffe m.fl. 2017), ett mångsidigt verktyg som bygger på ANN-basprogrammet *Kaldi* (Povey m.fl. 2011) och som gör det relativt lätt för tekniskt kunniga forskare att träna språkspecifika artificiella neurala modeller.

Många högresursspråk har gynnats av den snabba teknologiska utvecklingen, men de nordiska språken har släpat efter.⁴ Läget börjar dock långsamt förändras. En prototyp för

⁴ Viktigt att nämna är att fonetisk forskning om spontant talspråk i finska varit ganska fruktsam. Det relativt stora antalet experimentella artiklar i bl.a. *Journal of Phonetics* tyder på att en forced aligner för det finska språket används aktivt (Young och McGarrah 2023 s. 107).

danska och svenska, med Markov-kedjor som bas, byggdes år 2017 och finns numera öppet tillgänglig på Github⁵ (Young 2017a, 2017b, Young & McGarrah 2023). År 2020 tränades en modell för norskt bokmål på två stora korpusar, *NB Tale* och *Rundkast*, och den slutliga produkten har lika hög korrekthetsgrad som de riktmärken som etablerats av forced-aligner-användarna (Young 2020). Modellens konstruktion finansierades av Nasjonalbiblioteket och har varit offentligt tillgänglig på deras webbplats sedan 2020.⁶ Slutligen har en nyare svensk modell skapats som tränades på The Montreal Forced Aligner med stockholmssvenska som input (Young 2019a). Denna modell har lika hög korrekthetsgrad som de etablerade riktmärkena och finns också öppet tillgänglig för allmänheten (Young 2019b).⁷

Dessa nya verktyg gör det möjligt för nordiska variationsforskare att både jobba effektivare och kunna analysera mycket större datamängder än tidigare. Detta kan bidra till en signifikant förändring i vårt fält och öppna för nya spännande frågeställningar.

2.2 Satsa på infrastrukturprojekt

Behovet av stora mängder data innebär att språkvariationsundersökningar nästan alltid resulterar i omfattande talspråskorpusar som biprodukt. I Norden får dessa korpusar ofta inte vidareanalyseras av så kallade etiska skäl, i och med att man anser att deltagare även måste ge samtycke till posthoc-analyser, vilket nästan alltid är omöjligt i och med att man samtidigt anser att det är oetiskt att behålla deras kontaktinformation efter studiens slut. Dessutom har man etablerat en praxis som förbjuder alltför breda samtyckesformuleringar, vilket låser in forskaren i en absurd och cirkulär tvångströja. I Sverige härstammar denna begränsning från en framväxande kultur som ersatt förnuftiga etiska överväganden med en ideologi som överdriver de möjliga skadorna och riskerna associerade med insamlingen av personuppgifter. Utövningen av denna ideologi resulterar i en mekanisk och kafkaesk byråkrati (Alvesson m.fl. 2022, Edlund m.fl. 2021, Jacobsson m.fl. 2022, Quennerstedt 2022, Stern 2022). Enligt de aktuella riktlinjerna får insamlade forskningsdata enbart analyseras enligt det specifika ramverk som angetts i ansökan till etikprövningen. Forskare anser att det försvårar möjligheterna att genomföra analyser av materialet som går utanför det ursprungliga syftet med studien, eller att dela materialet med andra forskare (personlig kommunikation). Som angavs ovan är det dessutom förbjudet att kontakta deltagarna till en uppföljningsstudie om man inte explicit frågat dem om detta i samband med den ursprungliga undersökningen. Inga av dessa restriktioner är vanliga utanför Norden, och enligt Edlund m.fl. (2021) bidrar de till

⁵ <https://github.com/mcgarrah/LG-FAVE>

⁶ <https://www.nb.no/sprakbanken/ressurskatalog/oai-nb-no-sbr-59/>

⁷ www.autophon.se

en slående paradox: Den privata sektorns marknadsundersökningar, med alla sina videoinspelade fokusgrupper och detaljerade enkäter, berörs inte av samma rigorösa etiska regelverk (s. 458). I dag reglerar den svenska staten i mycket lägre grad insamling av personuppgifter för att marknadsföra till exempel energidryck till ungdomar än den reglerar insamlingen av personuppgifter för att undersöka ungdomsspråket. Regelverkets budskap är därmed antiintellektuellt och konsumtionistiskt.

Det ser inte ut som att läget kommer att förändras, vilket innebär att variationsforskare måste tänka strategiskt och realpolitiskt. Med tanke på de låga finansieringstaken för projektbidrag (ungefär 1,5 miljoner SEK per år i Sverige, 2,5 miljoner NOK per år i Norge och 135 000 EUR per år i Finland) kan en satsning på infrastruktur därför vara mer strategisk. I många nordiska länder finns bättre möjligheter att söka stora anslag för att finansiera forskningsinfrastruktur än för enskilda forskningsprojekt. Till exempel har det svenska Vetenskapsrådets *Bidrag till forskningsmiljö* inom humaniora ett tak på 18 miljoner SEK. Carlsbergfondet i Danmark har inget tak alls för anslag till infrastrukturprojekt, men däremot ett tak på 1,25–2 miljoner DKK per år för projektanslag.⁸

Infrastrukturparadigmet är inte bara ett svar på begränsade resurser. Det är också ett svar på dagens etikprovningsteater. Med tanke på att ett infrastrukturprojekt per definition har ett öppet syfte har man som forskare ett säkrare prejudikat hos Etikprovningmyndigheten för *permanent lagring* av språkligt material och *permanent lagring* av sociala metadata, något som är en självklarhet för relevanta och framförallt hållbara variationsforskningsinsatser.

2.3 Avnormalisera den institutionella förskingringen

Termer som »indirekta kostnader» och »overhead» har blivit ett paraplybegrepp för den procentuella provision som universiteten tar från externt finansierade forskningsprojekt. Dessa procentsatser har ökat dramatiskt år efter år, och jag ser det därför som en positiv utveckling att många externa finansörer har börjat hålla emot, om än blygsamt. Den svenska stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond har till exempel infört ett tak på 155 000 SEK per heltidsanställning per år för indirekta kostnader och Danmarks Frie Forskningsfond har ett tak på 44 procent. Dock kan mer göras för att motverka vad jag anser vara ett rent sabotage mot forskningsprojektens budgetar. Universitet och högskolor har inte forskning som bisyssla. Forskning är ett av deras två huvudsyften, vilket innebär att de åtminstone bör tvingas stå för forskningens indirekta kostnader. Forskare bör uppmuntra ett införande av OH-gränser hos till

⁸ NB att de-facto-bilden ser lite annorlunda ut. Det dyraste infrastrukturprojektet inom humaniora på deras webbplats har en budget på 7 miljoner DKK, och det dyraste forskningsprojektet inom humaniora har en budget på 3,76 miljoner DKK. Sedan är det också viktigt att påpeka att Danmarks Frie Forskningsfond inte har några designerade infrastruktursanslag; deras FP2-forskningsanslag har en gräns på 1,1 miljoner DKK per år.

exempel svenska VR och en åtstramning av de gränser som redan finns hos till exempel RJ och DFF för att på så sätt introducera ett marknadsstryck som bidrar till att de institutioner som inte klarar av att anskaffa tillräckliga resurser till medfinansieringen av forskningen mister de eftertraktade och prestigefulla externa medlen.

3 Framtida forskningsområden

Med så mycket text om logistik och politik finns risken att vi tappar fokus på det viktigaste. Språklig variation pågår ständigt omkring oss, och vi har fortfarande alldeles för lite kunskap om den. De danska forskarna har kommit något längre än forskarna i de övriga nordiska länderna, som har halkat efter i forskningen om språklig variation. Min huvudsakliga expertis täcker svenska frågor, varför den avslutande diskussionen koncentreras till Sverige och svensk forskning.

I Sveriges storstäder är vi för närvarande med om en radikal förändring av svenskans uttalsystem – både prosodiskt och segmentellt – och vi kan ana att förändringarna har ett samband med faktorer som migration och klasskillnader, men saknar ännu tillräckliga belägg för detta. Handlar det om en vokalkedjeförskjutning? Håller de långa *ö-* och *ä-*ljuden på att sammanfalla? Vad händer med de långa *y-* och *u-*ljuden? Hur är läget med de korta *u-* och *ö-*ljuden? Många har säkert mött A-nivåstudenter som använder uttalsformer som »*man beha:ver la:sa en kra:nika*» eller »*på Gy:d, du va så föll!*».⁹ Vad beror det på? Vilka talare leder de här språkliga förändringarna? Vilka följer? Vilka vägrar medverka?

Här kan också nämnas monoftongeringen av det långa *e-*ljudet? Hos vissa talare är *e-*ljudet i ord som »*mer*» så monoftongalt att det snarare låter som »*mär*». Kan det vara just det som tvingar den ovan beskrivna förflyttningen av det långa *ä-*ljudet in i *a-*ljudets utrymme? Och slutligen, expanderas obetonade stavelser hos den yngre generationen, och i så fall på vilket sätt? Beror det på kvantiteten eller snarare på energin? Eller sker förändringen på grundfrekvensnivån (*f₀*)? Med tillräckligt mycket data kan vi testa alla de här frågorna.

Och framförallt, vad är multietnolektens roll i detta? Stockholm är kändis hos världens lingvister som hemvist för Europas första multietnolekt (Kotsinas 1988). Medan varieteteten blivit allt mer aktad världen runt är många av Kotsinas deltagare nu över 50 år gamla. Härstammar de ovan listade förändringarna från dem, eller uppkom de i ett senare steg? Varför låter talarna i de gamla inspelningarna av 80-talets rinkebysvenska så normativa i dagens öron? Vad är det i dagens multietnolekt som gör att den uppfattas som mer avvikande från normen än 80-talets version? Och sedan uppstår frågan om »mellanstäder» som

⁹ »*man behöver läsa en krönika*» eller »*på Gud, du var så full*»

Eskilstuna, Skövde, Trollhättan med flera, där det framstår som att multietnolekterna uppstått ur tomma intet. Vad var spridningskällan? Stockholmscentrerade medier? Kontakter med talare i storstäderna?

Vi har ett fåtal aktuella fonetiska variationsstudier om Göteborg (t.ex. Gross 2018, Gross m.fl. 2016, Gross och Forsberg 2020) och om Stockholm (t.ex. Young 2019a, 2022), men det räcker inte för att redogöra för de här större systematiska förändringarna. Historiskt har vi nästan ingenting att jämföra med förutom Kotsinas (1994) och Bodén (2007). Vår kunskap på det här området är närmast obefintlig.¹⁰ Men vi skulle kunna få svar på många av frågorna med en grundlig sociofonetisk undersökning av de svenska storstäderna. En sådan typ av undersökning kräver dock tillgång till omfattande sociofonetiska språkkorpusar. Till dess att vi har utfört en grundlig och systematisk insamling av fonetiskt material i Sveriges städer kan vi bara spekulera om de pågående fonetiska förändringarna och hur framtidsutvecklingen kommer att se ut.

Jag föreställer mig en korpusuppbyggnad som med hjälp av stratifierad sampling skulle kunna möjliggöra en omfattande beskrivning av den fonetiska variationen och en förklaring till den variation som förekommer. Korpusen bör ha minst 1 000 talare per stad, vilket är en radikal ökning av hur många talare språkforskare brukar undersöka i dag. Tabell 2 innehåller den högsta deltagarmängden per studie, per år och per språk, för de nordiska variationsstudierna som listades i Tabell 1.

¹⁰ Ibland kan det verka som om vi inte vet att vi ingenting vet. Det finns nämligen en förförisk tendens hos språkvetare att skriva lite för polemiskt om fonetiska spekulationer (Nordenstam och Wallin 2002 s. 257).

år	fastlandsnordiska			önordiska		uraliska			genomsnitt
	dan	nor	swe	fao	isl	est	fin	sme	
2000	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	-	-	-	-	34	-	34
2005	-	-	94	-	-	-	-	-	94
2006	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	77	-	-	-	-	-	77
2010	-	-	5	-	-	-	-	-	5
2011	51	-	-	-	-	-	-	-	51
2012	97	-	-	-	-	-	-	-	97
2013	23	-	-	-	-	-	-	-	23
2014	60	-	76	-	-	-	-	-	68
2015	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2016	28	-	92	-	-	-	-	-	60
2017	77	-	136	-	-	-	-	-	107
2018	-	-	42	-	-	-	-	-	42
2019	79	-	47	-	-	-	-	-	63
2020	70	-	98	-	-	-	106	-	91
2021	-	-	36	-	-	-	199	-	118
2022	-	-	-	-	-	-	15	-	15
genomsnitt	61	-	70	-	-	-	89	-	70

Tabell 2. Den högsta deltagarmängden per språk och år i nordiska studier som undersöker variation på ljudnivå (tidskrifterna listas i Tabell 1; språken anges med ISC-639-2).

Antalet deltagare är i genomsnitt 70 per studie, vilket traditionellt sett är en respektabel nivå för språkstudier, men anses för lågt inom forskningsområden som medicin, sociologi eller ekonomi. Jag tycker att det är dags att upphöra med den separata standarden. Språkforskare kan inte fortsätta dra slutsatser baserat på så pass få talare, även om det rör sig om stora mängder data per deltagare. Tvärtom behöver vi små mängder naturligt förekommande språk från många fler individer för att öka förklaringskraften och representativiteten. Dagens teknik kan möjliggöra en sådan insats med hjälp av online-enkäter och de högkvalitativa mikrofonerna som nästan alla har i sina handsfreehörlurar.

När datainsamlingsfasen avslutats finns automatiska transkriptionsutvecklare som Google och Amazon som nu säljer sin teknologi via tjänster som *Happyscribe* eller *Amberscript*. Som ett sista steg i uppbyggnadsprocessen skulle man även kunna använda de nya forced-alignment-verktyg som jag redogjorde för i avsnitt 2.1. Med dessa verktyg är det fullt rimligt att ha ett samplingsomfång som påminner om studier i utbildningssociologi, ekonomi och statsvetenskap. När vi betänker att Labovs (2001) Philadelphiastudie hade 379 deltagare utan dessa teknologiska verktyg, är 1 000 deltagare för en modern studie fullt möjligt.

Under korpusens utveckling blir det också avgörande att ändra vår uppfattning om metadata. Språkforskare behandlar ofta metadata som eftertanke, och denna tendens försvagar en korpus eventuella nytta. I till exempel *NoTa*- och *TAUS*-korpusarna av Oslonorska har talarna bara kategoriserats efter ålder, kön, en trefaktors yrkes- och utbildningskategori och kommun. Kategoriseringen av yrke och utbildningsnivå på bara tre nivåer är alldeles för grov för att möjliggöra effektiva analyser av klasstillhörighet och en geografisk uppdelning på kommunal nivå är för bred för att avslöja demografiska distinktioner. Ett svenskt exempel skulle vara att koda deltagare från både Solsidan (ett överklassområde) och Fisksätra (ett arbetarklassområde) som hemmahörande i kommunen "Nacka".

Avseende metadata och deltagarantal skulle vi kunna lära oss mycket av samhällsvetenskaplig forskning, som har en lång tradition av att hantera sociala klassindex och stora samplingsstorlekar (t.ex. Davis, Gardner & Gardner 1941, med ca. 600 deltagare, Warner m.fl. 1949, med ca. 3000 deltagare, Bourdieu & Nice 1980, med 1217 deltagare). Med inspiration från dessa klassiska studier bör man samla in uppgifter om talarnas musik- och klädsmak, deras utbildnings- och yrkesnivå och deras föräldrars utbildnings- och yrkesnivå. Man kan be dem lista de skolor som de gått i och de postnummer som de bott på. De kan även lista sina tre bästa vänners yrken och postnummer för att på så sätt fånga vissa nätverkseffekter. Har man byggt en online-enkät med ett smidigt användargränssnitt, med till exempel autoslutförande funktioner och rullgardinsmenyer, kan stora mängder bakgrundsuppgifter samlas in på mycket kort tid.

I efterhand kan dessa bakgrundsuppgifter också länkas till rika demografiska registerdata som kan köpas från de statliga statistikmyndigheterna (se – SCB, no – SSB, dk – DST). Med hjälp av kluster- och principalkomponentanalyser går då att konstruera nyanserade index för till exempel klass, utbildning och marknadssegment (Adli 2013, Ostberg 2007), som sedan kan korreleras med relevanta variabler i det fonetiska materialet. De konkreta frågor vi har kan då undersökas och materialet kan också lagras och stå klart även för oförutsebara frågor i en nära och avlägsen framtid.

–

Detta utgör en sammanställning av valda delar av mina tankar och åsikter om språkvariationsforskningen i Norden, med särskilt fokus på Sverige. De rekommendationer som ges är faktiskt varken orimliga eller orealistiska. Det behövs en kontinuerlig och systematisk insamling av talspråk som knyts till rikare metadata än vi tidigare haft. De korpusar som skapas bör annoteras med hjälp av de senaste teknologiska verktygen så att stora mängder rikt datamaterial står redo för analys. Avslutningsvis bör vi anstränga oss för

att stå emot de krafter som hotar våra insatser, forskningsfält och möjligheter till seriös vetenskap.

Tackord

Tack till konferensens organisatörer, och tack till de två referentgranskarna för deras noggranna närläsning och insiktsfulla förslag.

Litteratur

- Abrahamsson, Niclas & Bylund, Emanuel, 2021: Ligger »nästan inföddlighet» i tvåspråkighetens natur?: Om ålders- vs tvåspråkighetseffekter vid andraspråksinlärning. I: *Språk och stil* 31(1). S. 108–142.
- Adli, Aria, 2013: Syntactic variation in French Wh-questions: A quantitative study from the angle of Bourdieu's sociocultural theory. I: *Linguistics* 51. S. 473–515.
- Alvesson, Mats, Eriksson, Per, Jacobsson, Lars & Olsson, Erik J., 2022: Etikbyråkratin kväver den fria forskningen. I: *Dagens Nyheter*, 14 mars. Hämtad från <https://www.dn.se/kultur/kulturdebatt-etikbyrakratin-kvaver-den-fria-och-obekvama-forskningen>
- Bijvoet, Ellen, 2018: Förortssvenska i grindvaktens öron: Perceptioner av migrationsrelaterad språklig variation bortom inlärarespråk och förortsslang. I: *Språk och stil* 28. S. 142–175.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2011: Language variation and varieties in contemporary multilingual Stockholm: An exploratory pilot study of young people's perceptions. I: Roger Källström & Inger Lindberg (red.): *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14. Göteborg: Gothenburg University Press. S. 1–34.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2016: What's the target? A folk linguistic study of young Stockholmers' constructions of linguistic norm and variation. I: *Language Awareness* 25(1–2). S. 17–39.
- Bodén, Petra, 2007: 'Rosengårdssvensk' fonetik och fonologi. I: Lena Ekberg (red.): *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Nordlund 27. Lund: Lunds universitet. S. 1–47.
- Bourdieu, Pierre & Nice, Richard, 1980: The aristocracy of culture. I: *Media, Culture & Society* 2(3). S. 225–254.
- Davis, Allison, Gardner, Burleigh B. & Gardner, Mary R., 1941: *Deep South: A social anthropological study of caste and class*. Chicago: University of Chicago Press.
- Eckert, Penelope, 2019: The limits of meaning: Social indexicality, variation, and the cline of interiority. I: *Language* 95(4). S. 751–776.
- Edlund, Jonas, Eldén, Sara, Wästerfors, David & Sohl, Lena, 2021: Att bedriva sociologisk forskning i en tid av byråkratiserad etikprövning. I: *Sociologisk forskning* 58(4). S. 455–466.
- Engstrand, Olle, Bruce, Gösta, Elert, Claes-C., Eriksson, Anders & Strangert, Eva, 2000: Databearbetning i SweDia 2000: segmentering, transkription och taggning. Version 2.2. Göteborg: University of Gothenburg. Hämtad från <https://docplayer.se/47215375-Databearbetning-i-swedia-2000-segmentering-transkription-och-tagging-version-2-2.html>
- Ganuza, Natalia, 2011: Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings – a thesis summary. I: Roger Källström och Inger Lindberg (red.): *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap, 14. Gothenburg: Gothenburg University Press. S. 89–104.
- Gregersen, Frans, 2015: Sociolingvistik, sproghistorie og dialektologi: en spøgelseshistorie om lukning af ε foran η. I: *Danske talesprog* 15. S. 107–128.
- Gross, Johan, 2018: Segregated vowels: Language variation and dialect features among Gothenburg youth. I: *Language Variation and Change* 30(3). S. 315–336.
- Gross, Johan, Boyd, Sally, Leinonen, Therese & Walker, James A., 2016: A tale of two cities (and one vowel): Sociolinguistic variation in Swedish. I: *Language Variation and Change* 28(2). S. 225–247.
- Gross, Johan & Forsberg, Julia, 2020: Weak Lips? A Possible Merger of /i:/ and /y:/ in Gothenburg. I: *Phonetica*, 77(4). S. 268–288.
- Halliday, Michael Alexander K., 1976: Anti-languages. I: *American Anthropologist* 78(3). S. 570–584.
- Haugen, Einar, 1972: *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press.
- Heegård, Jan & Thøgersen, Jacob, 2012: »Her er pressens radioavis» – med det minimalt acceptable sjuskedansk. I: *Danske talesprog* 12. S. 62–95.
- Hjorth, Ida, 2017: Et vindue til Sydsjælland: En undersøgelse af [i]~[e]-variation i perception og brug. I: *Danske talesprog* 17. S. 76–98.
- Huhtamäki, Martina, Lindström, Jan & Londen, Anne-Marie, 2020: Other-repetition sequences in Finland Swedish: Prosody, grammar, and context in action ascription. I: *Language in Society* 49(4). S. 653–686.

- Ivars, Ann-Marie, 2005: Town and country: when dialect meets standard in urban environments: the case of Finland Swedish. I: *Linguistics* 43(5). S. 1049–1071.
- Jacobsson, Lars, Britton, Sven & von Schoultz, Bo, 2022: ÖNEP – en forskningsetisk katastrof. I: *Läkartidningen*, 7 februari. Hämtad från <https://lakartidningen.se/opinion/debatt/2022/02/onep-en-forskningsetisk-katastrof>
- Jørgensen, Jens Normann & Kristensen, Kjeld, 2014: En længdeundersøgelse af småordsstød hos sjællændere i 1980'erne og 20 år senere. I: *Danske talesprog* 14. S. 4–28.
- Kammacher, Louise, Stæhr, Andreas & Jørgensen, J. Normann, 2011: Attitudinal and sociostructural factors and their role in dialect change: Testing a model of subjective factors. I: *Language Variation and Change* 23(1). S. 87–104.
- Karlin, Robin, 2022: Finnish inserted vowels: a case of phonologized excrescence. I: *Nordic Journal of Linguistics* 45(1). S. 49–79.
- Kotsinas, Ulla-B., 1988: Rinkebysvenska - en dialekt? I: Per Linell, Viveka Adelsvärd, Torbjörn Nilsson, & Per A. Pettersson (red.): *Svenskans beskrivning 16* (Vol. 1). Linköping: Tema Kommunikation. S. 264–278.
- Kotsinas, Ulla-B., 1994: Snobbar och pyjamastyper: Ungdomskultur, ungdomsspråk och gruppidentiteter i Stockholm. I: Johan Fornäs, Ulf Boëthius, Michael Forsman, Hillevi Ganetz, & Bo Reimer (red.): *Ungdomskultur i Sverige*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag. S. 311–336.
- Kuparinen, Olli, Peltonen, Jaakko, Mustanoja, Liisa, Leino, Unni & Santaharju, Jenni, 2021: Lects in Helsinki Finnish—a probabilistic component modeling approach. I: *Language Variation and Change* 33(1). S. 1–26.
- Kyst, Bodil, 2009: Trykgruppens toner i århusiansk regiolekt. I: *Danske talesprog* 9. S. 1–64.
- Labov, William, 1972a: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William, 1972b: Some principles of linguistic methodology. I: *Language in Society* 1(1). S. 97–120.
- Labov, William, 1993: The unobservability of structure and its linguistic consequences. I: *New Ways in Analysing Variation Conference 22*. University of Ottawa, October 22–25.
- Labov, William, 2001: *Principles of linguistic change, Volume 2: Social factors*. Oxford: Blackwell.
- Leinonen, Therese, 2010: *An Acoustic Analysis of Vowel Pronunciation in Swedish Dialects*. Groningen: Groningen Dissertations.
- Maegaard, Marie 2007: Udtalevariation og -forandring i københavnsk. En etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. I: *Danske talesprog* 8. Köpenhamn: C. A. Reitzel.
- Maegaard, Marie & Monka, Malene, 2019: Sprogforandring over tre generationer i Nordjylland, Sønderjylland og på Bornholm: Standardisering i forskellige tempi. I: *Danske talesprog* 19. S. 153–181.
- Mattsson, Ann-K., 2011: SUhF-modellen i verkligheten. Stockholm: Sveriges universitets- och högskoleförbund.
- McAuliffe, Michael, Socolof, Mihuc, Sarah, Wagner, Michael & Sonderegger, Morgan, 2017: Montreal Forced Aligner: Trainable text-speech alignment using Kaldi. I: *Proceedings of Interspeech 2017*. S. 498–502.
- Monka, Malene, 2013: Sted og sprogforandring – en undersøgelse af sprogforandring i virkelig tid hos mobile og bofaste informanter fra Odder, Vinderup og Tinglev. I: *Danske talesprog* 13. Köpenhamn: Museum Tusulanums Forlag.
- Monka, Malene & Hovmark, Henrik, 2016: Sprogbrug blandt unge i Bylderup anno 2015. I: *Danske talesprog* 16. S. 73–114.
- Nahkola, Kari & Saanilahti, Marja, 2004: Mapping language changes in real time: A panel study on Finnish. I: *Language Variation and Change* 16(2). S. 75–92.
- Nilsson, Jenny, 2009: Dialect change? I: *Nordic Journal of Linguistics* 32(2). S. 207–220.
- Nilsson, Jenny, 2017: Something old, something new: Some processes for dialect change in Sweden. I: *Nordic Journal of Linguistics* 40(3). S. 351–371.
- Nilsson, Jenny & Nylund Skog, Susanne, 2019: Dialekter, platser och identiteter: Språk- och kulturvetenskapliga förklaringar till språklig förändring och stabilitet i Torsby och Edsbyn. I: *Språk och stil* NF 29. S. 203–232.
- Nordberg, Bengt, 2016: Talackommodation, språkstruktur och språkförändring. I: *Språk och stil* 26. S. 5–37.
- Nordenstam, Kerstin & Wallin, Ingrid, 2002: Osynliga flickor – synliga pojkar: Om ungdomar med svenska som andraspråk. Lund: Studentlitteratur.
- Ostberg, Jacob, 2007: The linking value of subcultural capital: constructing the Stockholm brat enclave. I: Bernard, Cova, Robert Kozinets & Avi Shankar (red.): *Consumer Tribes*. Amsterdam: Butterworth-Heinemann. S. 93–106.
- Persson, Martin, 2010: Dialektnivellering i Färs härad. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 336. S. 85–95.
- Pharao, Nicolai, 2012: Lukkelydsreduktioner i københavnsk rigsmål. I: *Danske talesprog* 12. S. 110–125.
- Pharao, Nicolai & Hansen, Gert Foget, 2005: Prosodiske træk i et- og tosprogede unges københavnsk. I: *Danske talesprog* 6. S. 1–50.
- Povey, Daniel, Ghoshal, Arnab, Boulianne, Gilles, Burget, Lukas, Glembek, Ondrej, Goel, Nagendra m.fl., 2011: *The Kaldi speech recognition toolkit* (Tech. Rep.). Piscataway: IEEE Signal Processing Society.
- Quennerstedt, Ann, 2022: Kan oavsiktlig behandling av personuppgifter vara ett brott? I: *Universitetslärares*, 21 mars. Hämtad från <https://universitetslararen.se/2022/03/21/kan-oavsiktlig-behandling-av-personuppgifter-vara-ett-brott>
- Quist, Pia, 2020: Sprog og Sted. En undersøgelse af sproglig variation i forstaden og landsbyen. I: *Danske talesprog* 20. S. 175–194.

- Rauhut, Daniel & Adamson, Göran, 2018: Kejsarens nya kläder: om New Public Management och de svenska universitetens sönderfall. Stockholm: Academic Rights Watch.
- Stern, Lotta, 2022: Sommarkrönika av Lotta Stern: forskningsetikens juridifiering underminerar akademiskfrihet – regelverk får ersätta eget ansvar. I: Academic Rights Watch, 26 augusti. Hämtad från <https://academicrightswatch.se/?p=5051>
- Stevanovic, Melisa, Hakulinen, Auli & Vatanen, Anna, 2020: Prosody and grammar of other-repetitions in Finnish: Repair initiations, registrations, and affectivity. I: *Language in Society* 49(4). S. 553–584.
- Sundgren, Eva, 2009: The varying influence of social and linguistic factors on language stability and change: The case of Eskilstuna. I: *Language Variation and Change* 21(1). S. 97–133.
- Sundgren, Eva, 2019: Individuell språklig variation och förändring–sex informanter inspelade 1967, 1996 och 2018. I: *Svenska landsmål och svenskt folklied* 142. S. 141–169.
- Svahn, Margareta, 2020: Språkliga varieteter bland ungdomar i Skövde. I: *Svenska landsmål och svenskt folklied* 143. S. 121–175.
- Thøgersen, Jacob, 2011: Talesprog i radioavisen: Det kanoniserede talesprogs anatomi. I: *Danske talesprog* 11. 185–214.
- Warner, W. Lloyd, Meeker, Marchia & Eells, Kenneth, 1949: *Social class in America: A manual of procedure for the measurement of social status*. Oxford: Science Research Associates.
- Young, Nathan J., 2017a: DanFA 1.0 – Forced Alignment of Danish, version 1.0. Hämtad från <https://github.com/mcgarrah/LG-FAVE> (software)
- Young, Nathan J., 2017b: DanFA 1.0 – Forced Alignment of Danish, version 1.0. Hämtad från <https://github.com/mcgarrah/LG-FAVE> (software)
- Young, Nathan J., 2019a: *Rhythm in late-modern Stockholm – Social stratification and stylistic variation in the speech of men* (Doctoral dissertation, Department of Linguistics, Queen Mary, University of London) Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-178897>
- Young, Nathan J., 2019b: SweFA 2.0 – Forced Alignment of Swedish, version 2.0. (software)
- Young, Nathan J., 2020: NoFA 1.0 – norsk modell for forced alignment, version 1.0. (software)
- Young, Nathan J., 2021: ‘Benim’ – A new pronoun in Swedish. I: Hans Van de Velde, Nanna Haug Hilton & Remco Knooihuizen (red.): *Language Variation – European Perspectives VIII*. Amsterdam: John Benjamins. S. 181–208.
- Young, Nathan J., 2022: The Sociolectal and Stylistic Variability of Rhythm in Stockholm. I: *Language and Speech* 65(4), S. 1034–1070.
- Young, Nathan J., Britain, David & Leemann, Adrian, 2022: A blueprint for using deepfakes in sociolinguistic matched-guise experiments. I: *Proc. Interspeech 2022*. S. 5268–5272. Doi:10.21437/Interspeech.2022-10782
- Young, Nathan J. & McGarrah, Michael, 2023: Forced alignment for Nordic languages: Rapidly constructing a high-quality prototype. I: *Nordic Journal of Linguistics* 46(1). S. 105–131.
- Young, Stephen J., Woodland, Philip C. & Byrne, William J., 1993: *HTK: Hidden Markov Model Toolkit V1. 5*. Cambridge: Cambridge Univ. Eng. Dept. Speech Group and Entropic Research Lab. Inc.
- Yuan, Jiahong & Liberman, Mark, 2008: Speaker identification on the SCOTUS corpus. I: *Proceedings of Acoustics 2008*. Hämtad från <https://www.ling.upenn.edu/~jiahong/publications/c09.pdf>
- Yuan, Jiahong, Ryant, Neville, Liberman, Mark, Stolcke, Andreas, Mitra, Vikramjit & Wang, Wen, 2013: Automatic phonetic segmentation using boundary models. I: F. Bimbot et al. (red.): *INTERSPEECH 2013, Proceedings of the 14th Annual Conference of the International Speech Communication Association, Lyon, France, August 25–29*. S. 2306–2310. Hämtad från http://www.isca-speech.org/archive/interspeech_2013